

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

XXVII. évfolyam

Főszerkesztő
CSANDA GÁBOR

A szerkesztőbizottság elnöke
ÖLLÖS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság

Gyurgyík László (Komárom, Szlovákia), **Hunčík Péter** (Dunaszerdahely, Szlovákia),
Lampl Zsuzsanna (Nyitra, Szlovákia), **Lanstyák István** (Pozsony, Szlovákia),
Liszka József (Komárom, Szlovákia), **Mészáros András** (Pozsony, Szlovákia),
Simon Attila (Somorja, Szlovákia), **Vajda Barnabás** (Komárom, Szlovákia),
Végh László (Somorja, Szlovákia).

Nemzetközi szerkesztőbizottság

Biró A. Zoltán (Csíkszereda, Románia), **Csergő Zsuzsa** (Kingston, Ontario, Kanada),
Csernicskó István (Beregszász, Ukrajna), **Fedinec Csilla** (Budapest, Magyarország),
Holger Fischer (Hamburg, Németország), **Susan Gal** (Chicago, USA), **Kovács Attila**
(Lendva, Szlovénia), **K. Lengyel Zsolt** (Regensburg, Németország), **Petteri Laihonen**
(Jyväskylä, Finnország), **Laczó Ferenc** (Maastricht, Hollandia), **Szarka László**
(Budapest, Magyarország), **Andrej Tóth** (České Budějovice, Csehország).

Angol fordítás
HARASZTI ILDIKÓ
Korrektúra
RONCZ MELINDA

Lapunk része az Európai Bölcsészettudományi és Társadalomtudományi Index (European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences ERIH Plus) folyóirat-minősítő rendszernek.

Folyóiratunk a CEEOL nemzetközi adatbázis által jegyzett.

Az MTA Történettudományi Bizottsága által elismert teljes értékű publikációs hely.

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

A szerkesztőség címe: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Park u. 4., 931 01 Somorja. E-mail: csanda.gabor@foruminst.sk • Kiadja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. IČO: 34 028 587. Felelős kiadó: Simon Attila igazgató • Nyomdai előkészítés: infopoint Kft. • Nyomta: Adepta, Kft., Čiližská Radvaň • Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával • Példányszám: 500 • Ár: 3 € • 2025. június • Nyilvántartási szám: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.forumszemle.eu>

FÓRUM SPOLOČENSKOVEDNÁ REVUE

Adresa redakcie: Fórum inštitút pre výskum menšín, Parková 4, 931 01 Šamorín. E-mail: csanda.gabor@foruminst.sk • Vydavateľ: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín. IČO: 34 028 587. Zodpovedný: Attila Simon riaditeľ • Tlačiarenská príprava: infopoint s.r.o. • Tlač: Adepta, s.r.o., Čiližská Radvaň • S finančným príspevkom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín • Náklad: 500 • Cena: 3 € • jún 2025 • Evidenčné číslo: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.forumszemle.eu>

TARTALOM

Tanulmányok

PÓK ATTILA

Progresszió és reakció Jászi Oszkár gondolkodásában 5

L. JUHÁSZ ILONA

Eltávolítások és újraállítások. A rozsnyói Kossuth-szobor felállításának története a helyi sajtó tükrében 17

SZIKSZAI ZSUZSANNA

Török János tornaljai orvostudor élete és munkássága egy makói kutató szemével 43

TÜSKÉS ANNA

„Meg vagyunk lúve, meghalt Arany János!” Faith Ágoston *Apróságok a jászóvári premontrei kanonokrend tagjainak életéből* című anekdotagyűjteménye (Rozsnyó, 1919) 73

SOMORJAI ÁDÁM OSB

Bencések Komáromban 1919–1998 95

IZSÁK GERGELY

Nemzeties arculatátvitel. A Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület mint termék 111

EVA FISCHEROVÁ – JAROSLAV VALKOUN

Az első Csehszlovák Köztársaság megalakulása és az Észak-Csehországi Nemzeti Egység tevékenysége az 1920-as években 135

Agora

KONTRA MIKLÓS

Akadémiánk és nyelvünk 2024-ben 149

Műhely

JESO ESZTER

Kisebbségi Szemle 165

Köszöntő

MOLNÁR IMRE
Szubjektív köszöntő. Egy közép-európai ember, Kiss Gy. Csaba
nyolcvanadik születésnapjához 171

Könyvek

SÁNDOR ANNA
Presinszky Károly: Magyar számítógépes dialektológiai kutatások
Szlovákiában 176

ANGYAL LÁSZLÓ
Bauko János: Kétnyelvűség és keresztnévhasználat. Magyar–szlovák
keresztnévkönyv 178

CSEHY ZOLTÁN
Bene Sándor: Egy reneszánsz magyar író. Andreas Pannonius 180

CSEHY ZOLTÁN
Boëthius: Tanítás a zenéről 182

Akadémiánk és nyelvünk 2024-ben

A Magyar Tudományos Akadémia születésének 200. évfordulója előtti évben, 2024. május 8-án közzétettek egy ünnepi nyilatkozatot, melynek címe: Két évszázad után megújult lendülettel áll ki a magyar nyelv mellett az Akadémia. A tudósításból¹ megtudhatták az érdeklődők, hogy a „kétszázadik évforduló nagyszerű alkalmat teremtett arra, hogy a köztestület megerősítse és a jelenkori kihívásoknak megfelelően alakítsa a legfontosabb alapítói szándékot: a magyar nyelv megőrzését és ápolását”. Továbbá:

„Az egy éven keresztül tartó, hozzászólásokban bővelkedő eszmecsere nyomán az Elnökség által felkért szerkesztőbizottság, melynek tagjai Prószéky Gábor nyelvész, az MTA doktora, Borsos Balázs néprajzkutató, az MTA levelező tagja, Csépe Valéria pszichológus, az MTA rendes tagja és Oberfrank Ferenc köztestületi igazgató voltak, jelentést készített az Akadémia magyar nyelvvel kapcsolatos tevékenységeiről, és javaslatcsomagot állított össze, melyet az Elnökség elfogadott, és az idei, 197. közgyűlés plénuma elé terjesztett. A szöveget a Közgyűlés 2024. május 6-án elfogadta.”

„A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv” című elaborátumból egyebek között idézik a következőket:

1. A magyar nyelv, a magyar nemzeti identitás fontos eleme nincs veszélyben. A részletes szöveg fontos megállapítása, hogy a fenyegetettséget nem nyelvünk kihalása jelenti, hanem az, ha technológiai támogatás hiányában a magyar nyelv kiszorul a digitális térből.
2. A magyar helyesírás szabályozása megfelelő, ennek elvei mindenki számára megismerhetők, az alkalmazások elérhetők. Ugyanakkor a digitális kommunikációs térben egyre jobban terjednek a helyesírási szabályokat, elveket nem vagy alig követő szövegek, amelyek az olvasókat elbizonytalanítják. Mindez azzal is jár, hogy egyre nagyobb szükség van és lesz a szabályokat, elveket ismerők tanácsára, útmutatására.

1 https://mta.hu/mta_hirei/ket-evszazad-utan-megujult-lendulettel-all-ki-a-magyar-nyelv-mellett-az-akademia-113682

3. Az angol nyelvnek speciális szerepe van a tudományban. A magyar nyelv ápolása, a magyar tudományos nyelvhasználat előmozdítása, illetve a magyar tudományosság nemzetközi beágyazottságának támogatása nem állíthatóak egymással szembe.

Az érdeklődők megtudhatták még azt is, hogy az Akadémia a 2022-ben indult Tudomány a Magyar Nyelvért nemzeti kutatási programja is a magyar nyelv (és nyelvrokonai) ápolását, megőrzését tűzte ki célul.

Nyelvi, nyelvpolitikai kérdésekről részletes elemzések jelentek meg akkoriban a sajtóban is, például Élő Anita (2024) Így nyomta le az angol a magyart – eltűnőben a tudományos folyóiratok, monográfiák, tankönyvek című írása.

A következőkben néhány, imént csak felvillantott kérdésről írok részletesebben.

1. Vitafórum a magyar tudományos nyelv(ek)ről

2023. november 15-én a Magyar Tudományos Akadémia vitafórumot indított honlapján a magyar tudományos nyelvről. A kitűzött cél a magyar nyelv tudományos nyelvként való használatáról folytatandó eszmecsere volt, s a vitában az akadémikusok mellett részt vehetett a 17 ezernél több tagot számláló köztesület is. December 16-ig 134 bejegyzés történt a fórum honlapján, a fórumnyitó bejegyzéseken kívül 56-an szoltak hozzá a vitához, 12-en többször is. Csupán fél tucatnál kevesebb nyelvész szólalt meg a vitában.

A fórum hozzászólásai a következő hat témát taglalták:

- Az idegen (angol) nyelv mint a magyar tudományos nyelv sorvadásának egyik oka
- Az idegen nyelv nem alkalmas a kifejezések mélységét biztosítani, s gondolati sekélyességhez vezet
- Az Akadémia bizottsági tevékenysége
- A magyar nyelvű közlemények nyelvezete
- Az Akadémiának a magyar tudományos nyelvhez kötődő küldetése
- Keressük a tudományos magyar nyelv helyét a minősítésben

Az egyik hozzászóló, Kaptay György, az MTA Műszaki Osztályának rendes tagja és a Miskolci Akadémiai Bizottság (MAB) elnöke 2020 és 2023 között, elmondta, hogy a MAB konszenzussal elfogadott hat javaslatot (lásd a Mellékletben), „annak ellenére, hogy több tudományterület (matematika, informatika, orvostudomány, természettudomány és műszaki tudományok, ha nem is teljesen, de részben) képviselői jelezték, hogy számukra már nehézkes, sőt, némi költői túlzással »lehetetlen« a saját tudományuk magas szintjéről magyarul beszélni, ezért preferálják az angolt. A tényállást nem vitatom, de a konklúziót igen: innen nem az következik, hogy engedjük el a magyar szak-

nyelvet, hanem az, hogy erőltessük meg egy kicsit magunkat (mindenki a saját tudományterületén) és lássuk be, hogy sorsunk a folyamatos szakmai nyelvújítás.” Kaptay György a MAB javaslatait javasolta összakadémiai szinten is érvényesíteni – sikertelenül. A MAB következő elnöke, Kocsis Károly e konszenzussal elfogadott javaslatokat levetette a MAB honlapjáról.

A nyelvész hozzászólók közül elsőként Sándor Klárától idézek:

– „úgy vélem, hogy a magyar tudomány anyanyelvűségének kérdése elválaszthatatlan attól a szerencsétlen állapottól, amely a bölcsészet- és társadalomtudományokban a tudományértékelésben előállt, s amely lényegében megerősokolja e tudományterületeket.”

– A „nemzetköziesítést” varázsszónak tekintő egyetemeinken „némelyik mesterképzésen vagy doktori képzésben az angol nyelvű képzési programok már nem kiegészítik, hanem helyettesítik a magyar nyelvű programot, s gyakran hallani, hogy »minek magyarul tanítani a felsőoktatásban, úgyis angolul jelenik meg minden«”.

– „A magyar nyelvű tudományosság és a tudományértékelés jelenlegi gyakorlata azért kapcsolódik szorosan össze, mert a magyar nyelvű tudományos munkák leértékelése szükségszerűen vezet a magyar nyelv leértékeléséhez – s egy idő után a pályajukat kezdőktől nem is várhatunk más racionális viselkedést, mint a nyelvcserét a tudományos élet nyelvhasználati tartományaiban.” [...] „Ezért nagyon fontos lenne, hogy az MTA vizsgálja fölül jelenlegi tudományértékelési rutinját,² s mielőbb változtasson rajta.”

P. Eőry Vilma hozzászólásából egy idézet:

„A magyar tudományos nyelv »védelmeként« kifejtett erőfeszítések célja tehát annak megakadályozása lehet, hogy tovább csökkenjen a magyar nyelv tudományos használata, használati értéke és vele együtt az a »képessége«, hogy a tudományos gondolkodási folyamatot ezen a nyelven is meg lehessen jeleníteni. Merthogy amíg lesz beszélője anyanyelvünknek, addig meg is marad, de nem mindegy, hogy meddig szűkül használati köre, egyáltalán hogy miről tudunk majd magyarul beszélni, és miről nem.”

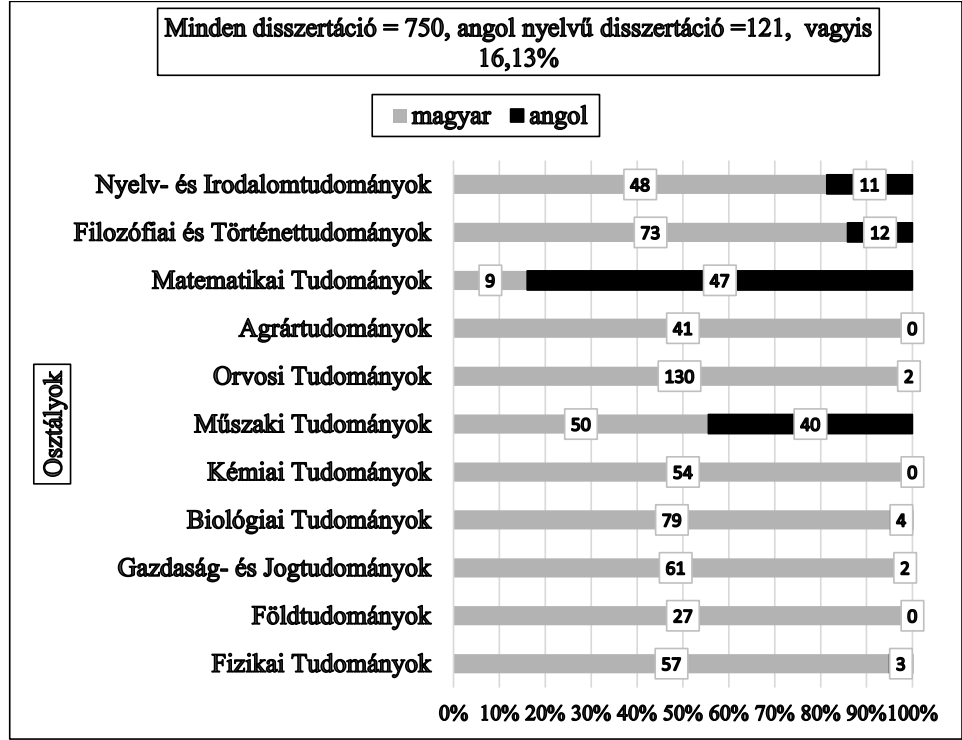
Végül idézem saját hozzászólásomat:

„Csépe Valéria bevezetőjében egyebek közt azt írja, hogy »az akadémiai bizottságok kérhetnének adatokat [a magyar tudományos nyelv használatára vonatkozóan] az egyes tudományos osztályoktól, bizottságoktól [...] az Országos Doktori Tanácstól [...], az MTA Doktori Tanácstól, ilyen gyakorlatot azonban nem ismerünk.«

2 Ehhez hozzáfűzöm, hogy 2019 óta, amióta az MTA-t megfosztották kutatóhálózatától, „az MTA tudományértékelési rutinja” jóval kevésbé ártalmas, mint volt 2019 előtt. Mostanában a gyakran változó nevű magyar kutatási hálózat vezetőit terheli a felelősség a bölcsészet- és társadalomtudományoknak okozott károkért. (K. M.)

Az adathiány mákszemnyi enyhítésére fölajánlok egy ábrát, amit egy hamarosan megjelenő cikkemhez³ készítettem az MTA doktori címért 2011 és 2020 között beadott disszertációk nyelvéről (magyar vagy angol?), osztályok szerint. (Köszönöm Dobránszky János [BME] segítségét, amit e táblázat pontosításához nyújtott.)

Jól látható, hogy a Matematikai és a Műszaki Osztályok járnak az angolosítás élén, de például a Fizikai Osztályon elenyésző számú angol értekezés született, az Orvosi Osztályon még kevesebb. Hogy miért a különbség a Matematikai és a Fizikai Osztály között, azt csak találgatni tudom, de az ábra megmutatja, hogy tudományos nyelvünkben bizonyos területeken magyar > angol nyelvcsere zajlik.”

2. Közgyűlési indítványaink

2024. március 5-én – négy társammal együtt, hosszas előkészítés után – írásos egyéni indítványt nyújtottunk be az MTA elnökének a magyar mint tudományos nyelv megőrzése érdekében, s kértük ennek megtárgyalását a 197. közgyűlésen, májusban. Öt ajánlást kívántunk megszavaztatni a közgyűléssel, ezeket:

3 2025-ben megjelent Az angol nyelv a mai Magyarországon c. cikkemben (Kontra 2025).

1. ajánlás:

Minden tudomány területen szükséges megőrizni és fenntartani magyar nyelvű tudományos kiadványokat.⁴ Erre az MTA tagjai és tudományos osztályai fordítsanak különös gondot.

2. ajánlás:

Minden tudományterületen szükséges megőrizni és fenntartani magyar nyelvű tudományos rendezvényeket. Erre az MTA tagjai és tudományos osztályai fordítsanak különös gondot.

3. ajánlás:

A magyar költségvetési forrásokból működtetett kutatástámogatási rendszerekben meg kell szüntetni a kizárólagos angolnyelvűséget. Azokat a pályázatokat, amelyekben minden résztvevő (kiíró, pályázó és bíráló) magyar, magyar nyelven kell beadni.

4. ajánlás:

Magyar kutatók magyar nyelven is rendszeresen jelentessenek meg tudományos közleményeket. Ez legyen feltétele a tudományos értekezések elfogadásának; a vonatkozó elveket és módszereket be kell építeni a tudományos címek odaítélésének eljárásaiba.

5. ajánlás:

A magyar állampolgároknak az önálló tudományos műveiket minden szinten (a tudományos diákköri dolgozattól a doktori [PhD] értekezésen át az MTA doktora cím elnyeréséért benyújtott doktori műig és az akadémikusi székfoglalóig) magyar nyelven vagy magyar nyelven is szükséges megírni, benyújtani, elbírálni, előadni, megvitatni és megvédeni. A magyar nyelvű értekezéseket kiegészítheti (ez egyébként mindig kívánatos a nemzetközi tájékoztatásra), de ki nem válthatja idegen nyelvű dolgozat, értekezés egyidejű beadása.

Az öt ajánlás előterjesztőit és támogatóit a következő táblázat mutatja:

4 Ehhez hasonló javaslatot küldött a tudományos osztályoknak a Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság is 2023. december 6-án.

**Az Ajánlások a magyar tudománynyelvek védelmére című indítvány
előterjesztői és a benyújtását támogatók névsora**

Az indítvány előterjesztői

Dobránszky János	az MTA doktora, közgyűlési képviselő	Műszaki Tudományok Osztálya
Bősze Péter	az orvostudomány doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Verő Balázs	a műszaki tudomány doktora, Eötvös József-koszorús	Műszaki Tudományok Osztálya
Kontra Miklós	az MTA doktora, közgyűlési képviselő	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Kaptay György	az MTA rendes tagja	Műszaki Tudományok Osztálya

Az indítvány benyújtásának támogatói

Ács Pál	az MTA doktora, közgyűlési képviselő	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Bernáth Árpád	az MTA doktora, Eötvös József-koszorús, Akadémiai díjas	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Csernicskó István	az MTA külső tagja	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Paládi-Kovács Attila	az MTA rendes tagja	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Péntek János	az MTA külső tagja	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Vásáry István	az MTA rendes tagja	Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Gyáni Gábor	az MTA rendes tagja	Filozófiai és Történettudományok Osztálya
Pál-Antal Sándor	az MTA külső tagja	Filozófiai és Történettudományok Osztálya
Sipos Gábor	az MTA külső tagja	Filozófiai és Történettudományok Osztálya
Tusnady Gábor	az MTA rendes tagja	Matematikai Tudományok Osztálya
Székel Csaba	az MTA doktora	Agrártudományok Osztálya
Bolla Kálmán	az orvostudomány kandidátusa	Orvosi Tudományok Osztálya
Borvendég János	az orvostudomány kandidátusa	Orvosi Tudományok Osztálya
Jost Norbert	az MTA doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Korányi László	az orvostudomány doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Lapis Károly	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Makara B. Gábor	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Oláh Edit	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Paulin Ferenc	az orvostudomány doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Rosivall László	az orvostudomány doktora	Orvosi Tudományok Osztálya
Sótonyi Péter	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Török Miklós	az orvostudomány kandidátusa	Orvosi Tudományok Osztálya
Tulassay Tivadar	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Tulassay Zsolt	az MTA rendes tagja	Orvosi Tudományok Osztálya
Baumli Péter	az Anyagtudományi és Technológiai Tudományos Bizottság titkára	Műszaki Tudományok Osztálya
Bitay Enikő	az MTA külső tagja	Műszaki Tudományok Osztálya
Török Tamás	MTA doktorra, közgyűlési képviselő	Műszaki Tudományok Osztálya
Trampus Péter	az MTA doktora	Műszaki Tudományok Osztálya
Nagy Károly	az orvostudomány kandidátusa	Biológiai Tudományok Osztálya
Szabó T. Attila	a biológiai tudomány doktora	Biológiai Tudományok Osztálya
Andrássy György	a filozófiai tudomány kandidátusa	Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya
Biró A. Zoltán	az MTA külső tagja	Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya
Barna B. Péter	az MTA doktora, Eötvös József-koszorús	Fizikai Tudományok Osztálya
Horváth István	az MTA doktora	Fizikai Tudományok Osztálya
Szőkefalvi-Nagy Zoltán	a fizikai tudomány doktora	Fizikai Tudományok Osztálya

3. A vitafórumot koordináló bizottság két irata

A november közepén indított vitafórumról hónapokig nem készült semmilyen összegzés, de amikor iktatták március 5-én kelt írásos indítványunkat, akkor kilenc nap alatt elkészült egy 10 oldalas jelentés az MTA elnöke, Freund Tamás számára, amelyet Prószék Gábor, a vitafórum elnöke és Borsos Balázs társelnök jegyzett (Prószék–Borsos 2024). Ezt a jelentést a 197. közgyűlés tagjai a májusi közgyűlés előtt, a köztestület tagjai pedig egy július 29-i, elnöki tájékoztatólevél után megismerhették.

Készült egy hosszabb, 15 oldalas irat is (Prószék–Csépe–Borsos–Oberfrank 2024), ennek címe: A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv, szerzői pedig Prószék Gábor, az MTA doktora, Csépe Valéria, az MTA rendes tagja, Borsos Balázs, az MTA levelező tagja és Oberfrank Ferenc, köztestületi igazgató (MTA Titkárság).

4. A 197. közgyűlés (2024. május 6.)

A közgyűlés tagjai 2024. május 6-án megismertek egy, a magyar nyelvvel kapcsolatos ünnepi nyilatkozatot, majd vita után, túlnyomó többséggel meg is szavazták azt. Ez a nyilatkozat két nap múlva felkerült az Akadémia honlapjára is (Két évszázad után...). Az ünnepi nyilatkozat elfogadását megelőző vitát és a mi indítványunk vitáját itt nincs lehetőségem részletesen ismertetni, egyrészt helyhiány miatt, másrészt azért sem, mert a mostani akadémiai szabályozás a szó szerinti jegyzőkönyv használatát nagyon megnehezíti.⁵

A vita Prószék Gábor bevezetőjével indult, aki elég részletesen kitért a korábban közrebocsátott jelentések egyes pontjaira. Elmondta azt is, hogy majdnem egy éven keresztül konzultáció folyt az Elnökség, a Doktori Tanács, a Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság, a vitafórum és a tudományos osztályok bevonásával. Prószék egyebek mellett kijelentette, hogy a magyar helyesírás szabályozása megfelelő (ez a mondat olvasható A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv c. iratban is). Ennek kapcsán felszólalásomban elmondtam, hogy

„Az MTA és a magyar nyelv című előterjesztés elején azt is olvassuk, hogy »A magyar helyesírás szabályozása megfelelő, ennek elvei mindenki számára megismerhetők, az alkalmazások elérhetők.« És ugyanitt pozitív színfoltként szerepel *A magyar helyesírás szabályai* legújabb, 12. kiadása, ami 2015-ben jelent

5 Fénymásolat készítését nem engedélyezik, de – legalábbis 2024 októberében – arra lehetőség nyílt, hogy egy érdeklődő hangosan felolvasson és telefonjával rögzítsen részleteket a jegyzőkönyvből. Köszönöm Dobránszky Jánosnak, hogy e „felolvasásos diktálás” alapján készített átiratát rendelkezésemre bocsátotta.

meg. El szeretném mondani, hogy a magyar helyesírás szabályozása NEM megfelelő. Nem volt az a 30 évvel korábbi 11. kiadásban sem, és a 60 évvel korábbi, 1954-ben megjelent 10. kiadásban sem. A mostani szabályzatnak és elődeinek két fő baja van. Az egyik: nyelvtudományi szempontból több helytelen, hibás része van a szabályzatnak; a másik: a szabályzat nagyon nagy, de elkerülhető társadalmi károkat okoz.”

Hozzátettem még azt is, hogy Szilágyi N. Sándor még 2014-ben a Nyelv és Tudomány portálon közölt 5 cikket a készülő szabályzat apropóján, az elsőben élesen vetette föl a szabályzatkészítők felelősségét⁶ is, az utolsónak pedig ezt a címet adta: Változik a helyesírás – vagy rontjuk vele tovább a nyelvünket? Kritikáira a szabályzatalkotók közül soha senki egyetlen szót sem válaszolt, és ott sem változtattak a szabályokon, ahol ezt könnyen megtehették volna.

Ekkor a levezető elnök, Kollár László megkérdezte Prószéky Gábort, kíván-e reflektálni hozzászólásomra. Ő köszönte szépen, de nem kívánt. A helyesírási szabályzattal kapcsolatos állításaimat tehát senki sem vitatta, a jelentés előadója sem, s aztán – mintha mi sem történt volna – közhírré tették az Akadémia honlapján, hogy „A magyar helyesírás szabályozása megfelelő.”

Külön napirendi pontként tárgyalta a közgyűlés ötünk indítványát, illetve ajánlásainkat. A levezető elnök így tájékoztatta a közgyűlést:

„az egyéni indítvány szerzőinek gondolatai részben a vitafórumon is megjelentek. Az indítvány szövegét a vitafórum koordináló bizottság megismerte, megvitatta, és annak 1. pontjának a lényegét tulajdonképpen az ajánlásban meg is fogalmazta. A 11 osztály előzetesen megkapta véleményezésre az egyéni indítványt, amelyik öt javaslatot tartalmaz. Az indítványt egy osztály támogatta, ez mind az öt pontra vonatkozik, négy osztály nem támogatta, öt osztály nem foglalt állást.”

A hozzászólók közül elsőként Kamarás Katalint idézem, aki a Doktori Tanács (DT) elnökéként szólt fel:

„A mostani indítvánnyal kapcsolatban a DT fenntartja korábbi álláspontját, amelynek lényege, hogy a doktori minimumkövetelmények a tudományos osztályok hatáskörébe tartoznak, ezért nem javasoljuk a doktori mű nyelvére vonatkozó szabályokat onnan kivenni, és felsőbb szinten szabályozni a doktori pályázatokat. A doktori szabályzat alapján, ezt már hallottuk, magyar nyelven kell benyújtani, és magyar nyelvű magának az eljárásnak a nyelve. A doktori műnek

6 Lásd még: Szilágyi 2015.

a magyar nyelven való benyújtásától az illetékes osztályok indokolt esetben eltérhetnek, és ezt ügyrendjében vagy minimumkövetelményekben szabályozhatják. Teljesen feleslegesnek tartjuk azt, hogy minden egyes esetben az osztályok az idejüket azzal töltsék, hogy megadnak egy olyan engedélyt, amit amúgy is megadnának a kialakult szokások szerint.”

Ehhez hozzáfűzöm, hogy ha a doktori mű nyelvére vonatkozó szabályok továbbra is a 11 tudományos osztály hatáskörébe tartoznak, akkor legalább olyan tarkaság várható, amilyen a fenti ábrán látszik, s ezzel az MTA nem lassítja, hanem gyorsítja a folyamatban levő magyar > angol tudományos nyelvcserét.

Másodikként előterjesztő-társam, Kaptay György felszólalásából idézek:

„Kedves elnökség, hölgyeim és uraim, köszönöm a figyelmet. Prószéky Gábor, így messziről nézve, nem varázsló, csak egy tudós, aki szoftvereket fejleszt. Gratulálok az előadásához. Hogyha a nanotudományokból vagy a kohászatiból – mert én nanotudományokkal foglalkozó kohász vagyok – nem lesznek szövegtörzseink, ezer, tízezer, százezer oldalak magyar tudománynyelven, Prószéky Gábor nem fog tudni törökről magyarra varázsolni. Nem fog tudni. Amit mi itt megfogalmaztunk, azok ajánlások. Nem akarunk semmibe beavatkozni, semmilyen nagy szabályzatot nem akarunk megváltoztatni, Isten ments! Sőt, gratulálunk az elnökségnek, meg a bizottságnak is! Tényleg úgy gondoljuk, hogy amit elnökként, elnökségként és bizottságként a magyar nyelvért meg lehet tenni, azt ők megteszik.

Én, személyesen, amikor 2021-ben a Miskolci Akadémiai Bizottságban elértem azt, hogy tudományközi konszenzus szülessen a tudomány kétnyelvűségével kapcsolatban, akkor tökéletesen tisztában voltam azzal, hogy én soha nem lettem volna MTA doktor, meg különösen akadémikus, ha nem írok kétszáz cikket angol nyelven. [...] Az a százoldalas, magyar dolog, amit én írtam, az töredéke karakterszámban annak az ezer oldalnak, amit egyébként leírtam angolul, és az volt a lényege, hogy összefoglalja az egészet.

Tehát mi tulajdonképpen az akadémikusokhoz és a közgyűlési képviselőkhez fordulunk az ajánlatainkkal, és azt szeretnénk, hogyha a magyar tudomány közgyűlésén akadémikus társaim azt mondanák, hogy igen! Ajánljuk azt, hogy tanítsatok magyarul! Ajánljuk azt, hogy írjatok disszertációkat magyarul, hogy Prószéky Gábornak legyen mit betöltenie a szoftverébe vagy az adatbankjába és a többi, amit leírtunk! Mi csak ezt szeretnénk, kedves akadémikus társaim. Álljatok mellénk! Üzenjük meg a nemzetnek, hogy mi nemcsak a stadionokban, a kocsmákban, meg a hitvesi ágyban nem akarjuk elveszíteni a magyar nyelvet, mert ott semmilyen veszély nincs.

A magyar nyelvvel a tudománynyelvek esetében van a probléma. Ott védelemre van szükség, fejlesztésre van szükség, és csak annyit kérünk, hogy álljatok mellénk azzal, hogy kifejezzük azt, hogy *igen, próbáljuk meg!* Mozduljunk ki a komfortzónánkból, különösen azok, akik már félig elvesztették a magyar tudománynyelvüket! Legyenek szívesek, legyetek szívesek, mozduljatok ki a komfortzónánkból! Én is megteszem.”

Idézek saját felszólalásomból is:

„Üdvözlendő az Akadémia Elnökének irányításával kidolgozandó »akadémiai magyar nyelvi stratégia« terve, de

Az angol nyelv magyarországi terjedését, annak nyelvi és társadalmi hatásait egyetlen államilag megrendelt tudományos kutatás és egyetlen akadémiai kutatás sem vizsgálja, beleértve a PhD-kat is. Mivel nincsenek se nyelvészeti, se szociológiai kutatások, nem tudjuk, mi a helyzet, sötétben tapogatózunk.”

Az MTA doktori értekezések nyelve kapcsán utaltam fentebb látható ábrámra, ami folyamatban levő nyelvcserét mutat, s hozzátettem, hogy a szakirodalom szerint is a *laissez faire* nyelvpolitika (hadd menjen minden a maga útján) mindig a domináns nyelvek beszélői javára, és a dominált nyelvek beszélőinek kárára változtatja meg a viszonyokat. Elmondtam azt is, hogy nyelvészeti szakkifejezéssel: van *hozzáadó*, és van *fölcserélő kétnyelvűség, nyelvpolitika* stb. A mi 5. ajánlásunk hozzáadó: a magyar disszertációkhoz hozzáadja az angolokat, életben tartja a magyar tudományos nyelveket. A csak angolul benyújtott disszertációk a fölcserélést, a tudományos nyelvcserét segítik.

A többi hozzászólás ismertetése helyett lássuk most, miként szavaztak a 197. közgyűlés résztvevői ajánlásainkról:

1. ajánlás: 223 igen, 91 nem, 15 érvénytelen – elfogadva
2. ajánlás: 237 igen, 80 nem, 12 érvénytelen – elfogadva
3. ajánlás: 57 igen, 271 nem, 11 érvénytelen – elutasítva
4. ajánlás: 75 igen, 243 nem, 12 érvénytelen – elutasítva
5. ajánlás: 45 igen, 281 nem, 4 érvénytelen – elutasítva

A közgyűlés levezető elnöke a 3., 4. és 5. ajánlásunk megszavaztatása előtt nem mulasztotta el rendre fölhívni a figyelmet arra, hogy az elnökség nem támogatta a 3., 4. és 5. ajánlásunk elfogadását.

5. A koordináló bizottság jelentésének részleges kritikája

Nyelvészeti kritikai elemzés eddig nem készült a fentebb, a 3. pontban említett két iratról, holott ezekre szükség volna. Ha én írnék kritikát, abban ilyesmik is lennének:

A magyar mint tudományos nyelv veszélyben van. Pontosabban: a magyarországi magyar tudományos nyelvek (a matematikai, az orvosi stb.) veszélyben vannak. A vitafórum megállapítása, amit a 197. közgyűlésen is sokszor emlegettek, majd jóvá is hagytak, nevezetesen: *A magyar nyelv nincs veszélyben, de...* laikus ostobaság, aminek egyetlen célja *a magyar veszélyben van a digitális világban* vészharang kongatása, és így a vonatkozó kutatások finanszírozásának (lásd MTA Nemzeti Kutatási Programok) igazolása. *A magyar nyelv nincs veszélyben* állítás elfedi azt a tényt, hogy a muravidéki magyarok és a drávaszögi magyarok végnapjaikat élik, tehát a magyar nyelv Muravidéken és Drávaszögben veszélyben van. Dél-Szlovákia sok részén ugyanez a helyzet, pl. Losoncon 2011-ben a magyarok a helyi lakosság 9%-át tették ki (1910-ben viszont ez 82% volt), ergo végveszélyben van a losonci magyar nyelv. A határon túli magyarok anyanyelve sok helyen végveszélyben van, vagyis: *A magyar nyelv nincs veszélyben* csak akkor értelmes állítás, ha kizárólag a magyarországi magyarra vonatkoztatják. Evidens, hogy a határainkon túli magyar tudományos nyelvek a magyarországiaknál is sokkal nagyobb veszélyben vannak.

A Műegyetemen kutató előterjesztő-társunk, Dobránszky János azonban készített egy elemzést a vitafórumot koordináló bizottság (VKB) jelentésről, ebből idézek, szinte találomra, négy részt:

- A VKB jelentés 13 személy hozzászólására a nevének említésével is kitér; néhány esetben kétszer is. Ám még az így hivatkozott hozzászólások fő tartalmi elemei, legfontosabb üzenetei is, szinte kivétel nélkül, rejtve maradnak. Ebből a szempontból különösen jó példa az, ahogyan, pl. Hunyady György hozzászólását kezelik. Hosszan kitér a jelentés a hozzászólás egyes elemzéseire, de a fő üzenetre – „a magam részéről drámaibbnak látom a helyzetet” – véletlenül sem. Meg sem említik Bösze Péter, Fóris Ágota, Sándor Klára, Székely Csaba és mások súlyos veszélyekre figyelmeztető megállapításait.
- A jelentés nem tartotta említésre méltónak Zsoldos Attila bejegyzését sem, mely szerint „a Bölcsészettudományi Kutatóközpont ma délelőtt lezajlott évzáró kutatói fórumán elhangzott, hogy a kutatóközpont vezetésének sikerült elhárítania a kutatóhálózat fenntartójának azon igényét, melynek értelmében az intézmény alapító okiratából kikerült volna az a részlet, mely szerint a kutatóközpont »segíti a tudomány magyar [...] nyelven való művelését«.

– Az angol nyelvű MTA-doktori műveknek a III. (matematikai) osztályon észlelhető, elképesztő mértékben megnövekedett részarányát azzal rejti el a jelentés, hogy csak egy összegzett adatot közöl az 1995 és 2022 közötti időszakra: 63 angol + 94 magyar. Ez a módszer azonban teljesen elfedi azt a több mint drámai képet, amelyet nemigen lehet másként értelmezni, mint úgy, hogy a III. osztályon már közel tíz éve *teljesen kipusztult* a magyar mint tudományos nyelv, hiszen 2016-tól 37 angol + 1 (azaz egy) magyar nyelvű doktori mű készült.

– A VKB-jelentés Összegzés című zárófejezetét bevezető mondat kíméletlen nyíltsággal világít rá a VKB önmeghatározására: „a vitafórumot koordináló bizottság a fenti érvek áttekintése után az alábbi összegző véleményt fogalmazta meg”. Vagyis a VKB szerepe egy *saját vélemény* kialakítása volt, nem pedig a vitafórum koordinálása, de még csak nem is egy szerkesztői tevékenység.

6. Néhány tanulság

Mi ötten, akik javaslatokat tártunk az MTA 197. közgyűlése elé a magyar tudományos nyelv(ek) védelmére, tudtuk, mit miért indítványoztunk (lásd pl. Bősze 2024). Akkor is így van ez, ha utólag is belátjuk, hogy egy-két esetben fogalmazhattunk volna pontosabban vagy taktikusabban. Az Akadémia sok külső tagja, főleg a Kárpát-medenceiek, föl voltak háborodva a közgyűlési szavazások eredményein. Tapasztalataim szerint „az utca embere” sem érti, miért nem kötelező magyarul is beadni a doktori disszertációkat,⁷ pláne ha tiszteletdíj is jár velük.

Véleményem és tapasztalataim szerint is a nyelvi kérdésekhez nyilvánosan hozzászóló magyarokat 3 (illetve 4) csoportra lehet osztani:

1. Az utca embere;

2. Akik valamiben híres szakemberek, pl. matematikusok, agysebészek, autószerelők stb., de nyelvészeti tudásuk azonos az utca emberének tudásával;

Ez utóbbiak véleménye azért veszélyesebb, mint az utca emberének véleménye, mert az emberek hajlamosak azt hinni, hogy aki valamiben szaktekintély, annak a nyelvi kérdésekben hangoztatott véleménye is mérvadó.

3. Nyelvészek, akiknek van egyetemi vagy akadémiai doktorátusuk nyelvtudományból. Az ő véleményük a közvéleményt érdeklő kérdésekben biztos mérvadó – gondolhatja a laikus ember, de téved. Ugyanis a nyelvészet ma már annyira sokágú tudomány, hogy senki emberfia nem képes a fő területeit egyaránt jól megismerni. Tehát vannak azok, akik nem kutatják a közvéleményt éppen érdeklő kérdéseket (3a cso-

⁷ A sajátos MTA-zsargont nem ismerők valószínűleg nem tudják, hogy ezeket hivatalosan *doktori műveknek* hívják.

port), és vannak, akik kutatják őket (3b csoport). Adott konkrét kérdésben a 3a-hoz tartozó nyelvészek véleménye az esetek túlnyomó többségében alig különbözik az 1. vagy a 2. csoport véleményétől.

Mindezt azért fontos figyelembe vennünk, hogy megértsük, mi is történt az MTA 197. közgyűlésén 2024-ben. A vitafórumot koordináló bizottság 10 oldalas jelentését egy, az adott kérdéseket nem kutató nyelvész (Prószék Gábor) és egy néprajzban jelentős kutató (Borsos Balázs) készítette. A másik, 15 oldalas iratot is ők jegyezték, valamint Csépe Valéria pszichológus és Oberfrank Ferenc, az MTA köztestületi igazgatója. A közgyűlésen a javaslataink vitájában részt vevők, majd az azokat megszavazók vagy elvetők szinte kivétel nélkül a 2. csoportba tartozó akadémikusok és közgyűlési képviselők voltak, körülbelül 330-an. A jelenlevő 6–8 nyelvész akadémikus egyike sem szólalt föl a vitákban. A javaslatainkat előzetesen támogató 35 tudós közül (lásd a táblázatot a 2. pontban) ketten olyan külső tag nyelvészek (Csernicskó István és Péntek János), akik kutatják is a közgyűlésen megvitatott kérdéseket.

Az MTA 197. közgyűlésén tehát az ünnepi nyilatkozatot elfogadó és a mi öt javaslatunkból hármat elvető szavazók túlnyomó többsége a 2. csoportba tartozik, olyan emberek, akik valamiben híres szakemberek, bizonyára kiváló tudósok, de akiknek nyelvészeti tudása (szinte) az utca emberének tudásával azonos.

A több hónapon át zajló előkészítő munkánk és a támogatók gyűjtése során minden tőlünk telhetőt megtettünk, de ma már be kell látnunk, hogy ebben a helyzetben reménytelen a magyar tudományos nyelvek akadémiai védelmének ügye. Egyebek közt azért, mert nekünk ötünknek nem volt elég időnk s energiánk arra, hogy meggyőzzünk sok száz akadémikust és közgyűlési képviselőt. Egy, az 1967-ben alapított, de Pálincás József elnök által 2011-ben megszüntetett MTA Kutatásszervezési Intézethez hasonlóan potens intézet segítségével, egyéves, gondos, mind a 11 tudományos osztályra kiterjedő előkészítő munka után lehetett volna esély a változtatásra.

Jelenleg az MTA a magyar tudományos nyelvek angolosításának támogatója, a többi csak porhintés. Ez a konklúzióm cáfolható (falszifikálható) állítás.

Hivatkozások

- A magyar mint tudományos nyelv – akadémiai vitafórum. 2023. november 15. https://mta.hu/mta_hirei/a-magyar-mint-tudomanyos-nyelv-akademiai-vitaforum-indul-113325
- Bócsa Péter 2024. Egy magyar tudományos akadémiai beadványról a magyar tudománynyelvek ügyében – személyes gondolatok. *Magyar Orvosi Nyelv*, 1. sz. 46–50. p. <https://ojs.mtak.hu/index.php/mony/issue/view/1356/944>
- Dobránszky János (összeállította 2025. január 6-án) A 2023. év végi Akadémiai vitafórum a magyar tudományos nyelv használatáról koordináló bizottsága által az MTA elnöke számára készített jelentés értékelése. Kézirat.
- Élő Anita 2024. Így nyomta le az angol a magyart – eltűnőben a tudományos folyóiratok, monográfiák, tankönyvek. *Válasz Online*, 2024. február 15. <https://www.valaszonline.hu/2024/02/15/mta-magyar-nyelv-freund-tamas-tudomany-folyoirat-szakkonyvkiadas/>
- Kaptay György 2023. Ajánlás a tudományos kétnyelvűséggel kapcsolatban. Az MTA Elnöksége elé, az MTA-MAB Közgyűlésének támogatásával. (2023. március 6.) Akkoriban fent volt a MAB honlapján, ma kézirat.
- Két évszázad után megújult lendülettel áll ki a magyar nyelv mellett az Akadémia. 2024. május 8. https://mta.hu/mta_hirei/ket-evszazad-utan-megujult-lendulettel-all-ki-a-magyar-nyelv-mellett-az-akademia-113682
- Kontra Miklós 2025. Az angol nyelv a mai Magyarországon. In Bodó Csanád–Szabó Gergely (szerk.): *A szociolingvisztikai kutatás társadalmi hatásai*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 287–299. p. DOI: 10.21862/Szociolingvisztika/2024/8122.287
- Prószéky Gábor–Borsos Balázs (2024. március 14.) Akadémiai vitafórum a magyar tudományos nyelv használatáról: A vitafórum koordináló bizottságának jelentése az MTA elnöke számára. 10 oldal. Ezt a dokumentumot annak idején lementettem, de e cikk írásakor (2025. május 12.) már nem találtam meg az MTA honlapján.
- Prószéky Gábor–Csépe Valéria–Borsos Balázs–Oberfrank Ferenc (2024. május 7.) A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv. 15 oldal. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2024/197_KGY_magyar_nyelv_vedelme_javaslatok.pdf
- Szilágyi N. Sándor 2015. Nyelvészek felelőssége. In Benő Attila–Fazakas Emese–Zsemlyei Borbála (szerk.): *Többszervezés és kommunikáció Kelet-Közép-Európában*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 13–22. p.

Melléklet

A miskolci akadémiai bizottság ajánlásai (2023)

Az ajánlás hat pontja⁸

0. Az ajánlás hatálya. Az ajánlás minden magyar anyanyelvű hallgatóra, oktatóra és kutatóra vonatkozik, az általa művelt tudományterülettől függetlenül; így az ajánlás vonatkozik az MTA mind a 11 osztályára itthon és határainkon túl egyaránt. Kivételt képezhetnek az idegen nyelvi képzések (anglisztika stb.) és az azzal kapcsolatos tudományok.
1. Javasoljuk, hogy az oktatás és számonkérés (vizsgázás és védés) minden szinten minden tudományágban és annak minden részterületén elérhető legyen magyar nyelven. A párhuzamos angol (vagy egyéb) nyelvű oktatásnak örülünk, de azt javasoljuk elkerülni, hogy az idegen nyelvű szakoktatás kiváltsa / lecserélje a magyar nyelvű szakoktatást.
2. Javasoljuk, hogy minden, védésre szánt tudományos kézirat (a tudományos diákköri dolgozattól az MTA doktora értekezésig) magyar nyelven legyen megírva és elbírálva,⁹ illetve magyar nyelven legyen megvédve. A párhuzamos angol (vagy egyéb) nyelvű mű elkészítésének örülünk, de azt javasoljuk elkerülni, hogy az kiváltsa / lecserélje a magyar nyelvű művet.
3. Javasoljuk, hogy a magyar tudományos közösség minden szakterületen őrizzen meg minimum egy szakmai folyóiratot. Angol (egyéb idegen-) nyelvű hazai folyóiratok meglétének és továbbiak alapításának örülünk, de azt javasoljuk elkerülni, hogy akár egy tudományterület / szakterület is magyar nyelvű szakfolyóirat nélkül maradjon.
4. Javasoljuk, hogy a magyar tudományos közösség minden szakterületen őrizzen meg minimum egy rendszeresen megrendezett magyar nyelvű tudományos konferenciát. Angol (egyéb idegen-) nyelvű hazai tudományos konferenciák meglétének és szervezésének örülünk, de azt javasoljuk elkerülni, hogy akár egy tudományterület / szakterület is magyar nyelvű rendszeres tudományos konferencia nélkül maradjon.
5. Javasoljuk a „minimum 10% kétnyelvűségi” ajánlás követését: mindenki, aki jellemzően angol (egyéb idegen) nyelven publikál, az publikáljon minimum 10%-ban magyar nyelven is és fordítva: mindenki, aki jellemzően magyar nyelven

8 Ebből a hat ajánlásból nem kötelező mind a hatot elfogadni; az Elnökség dönthet úgy is, hogy egyik vagy másik ajánlást nem fogadja el.

9 Ez alól kivételt képezhet az az eset, amikor nem áll rendelkezésre elegendő magyar nyelvű bíráló, és a bírálók miatt kell a művet angol (vagy más idegen) nyelven megírni; azonban ebben az esetben a teljes eljárást ezen az idegen nyelven kell lefolytatni.

publikál, az publikáljon minimum 10%-ban angol nyelven is (vagy ha szakmája azt követeli meg, akkor az angol helyett más idegen nyelven). Törekedni kell arra, hogy mind magyar, mind egyéb nyelveken az adott szakterület legjobb folyóirataiban, illetve a legjobb kiadóknál jelenjenek meg az írásaink.

6. Szorgalmazzuk, hogy a közoktatásban az eddiginél nagyobb figyelmet fordítsanak az idegen nyelvek tanítására. Javasoljuk, hogy minden magyar gyermek részére a magyar nyelv és irodalom oktatásán túl kötelezővé váljék az angol nyelv oktatása is (ezen túl lehet egyéb idegen nyelvi oktatás is, de az ne váltsa ki az angol nyelvi oktatást).